

1932-1933

ГОЛОДОМОР

КОМУНІСТИЧНИЙ ГЕНОЦИД В УКРАЇНІ

УКРАЇНА — ФРОНТИР СВОБОДИ

Здобути перемогу та утримати владу на теренах колишньої Російської імперії більшовики не могли без України — однієї з головних ресурсних баз. Тож на фронт боротьби проти новоствореної 1918 року незалежної Української Народної Республіки були кинуті основні сили. Україна програла цю битву, та не зупинилася у боротьбі за свободу. Навіть факт створення Української Радянської Соціалістичної Республіки, а не анексія українських територій, як і раніше — в статусі губерній Росії, свідчив: війна вичерпала сили обох сторін. Втім — ненадовго.

Наприкінці 1920-их Йосип Сталін, який остаточно утвердився як єдиний керівник Кремля, втілює програму побудови тоталітарної держави. У відповідь на це Радянський Союз охоплюють численні повстання, протести, локальні виступи: люди обурені новою політикою. Обіцянки «землю — селянам, фабрики — робітникам!» перетворилися на насмішку — влада забороняє навіть дрібне підприємництво і повертає на село знайоме з попереднього століття рабство: у селян відбирають землю, засоби виробництва, їх обмежують у пересуванні. Селянські повстання ставлять під загрозу реалізацію планів Сталіна. Більше половини цих протестів припадає на Україну. Тому диктатор завдав страшного удару у відповідь, яким став штучно організований голод. У 1932-1933 роках, оточена військами, які силою відбирали у людей не лише хліб, а будь-що їстівне, Україна втратила мільйони жителів. У червні 1933-го щохвилини помирали 24 українці. Сталіну йшлося не просто про придушення протестного руху, який загрожував внутрішній політиці Союзу. Україна, яка після сотень років російського панування знову пізнала смак свободи, протестувала не лише проти економічної політики. Політичний рух, попри радянську окупацію, не був придушений

повністю. Навіть українські комуністи намагалися пропонувати власні, альтернативні Москві програми розвитку комуністичного ладу, розвивали бачення суверенної держави. Український культурний вибух 1920-их років, навіть у рамках СРСР, заражав людей ідеями свободи. Такий осередок, хоч і часткового, вільнодумства на західному кордоні СРСР стояв на заваді формуванню тоталітарного моноліту. А без цього більшовицькі плани світового панування не могли бути втіленими. Більшовики, які воліли накинути власне бачення світового порядку, не могли миритися з іншою думкою не просто цілої республіки, а навіть окремої людини. Так Україна стала для радянської імперії полігоном, на якому випробувано механізми окупації та побудови тоталітарної системи. Опісля набутий досвід комуністи «успішно» втілили в інших країнах Центральної та Східної Європи, захоплених під час та після Другої світової війни. Геноцид штучним голодом призвів до непоправних демографічних, культурних та ментальних втрат. Втім, сам факт, що Сталін так і не зумів повністю зламати українців, не дав можливості диктатору змінити за власним бажанням конфігурацію всього вільного світу. Виснажені Другою світовою війною та масовим військовим спротивом на західноукраїнських землях, повстаннями у ГУЛАГу, комуністи змогли встановити червоні уряди майже у половині Європи. Але вони вже не мали сили на реалізацію геноцидів, подібних Голодомору, та масових репресій, подібних Великому Терору 1937-1938 років.

Дисиденти Радянською Союзу, зокрема, українці, як Василь Стус та Євген Сверстюк, несли правду про те, що відбувалося за залізною завісою. Саме такі люди, покликані правдою, врешті стали тими, хто не допустив остаточної втрати свободи. Вони не були першими і не стали останніми. Ще під час Голодомору журналісти Малкольм Маггерідж та Гарет Джонс публікували страшні факти про штучний голод в Україні. Пізніше

тисячі українців, які після Другої світової війни вирвалися з імперії зла, невтомно, кожен у свій спосіб та сили, розповідали Європі, Америці, Австралії, Африці та Азії про невідомий геноцид — Голодомор. Їм на допомогу прийшли сміливі історики та чесні журналісти, відповідальні політики. Врешті, цими зусиллями СРСР змушений був визнати факт голоду ще за свого існування. Так правда, яку не змогли приховати, незважаючи на інформаційну блокаду, не змогли вбити, незважаючи на мільйони знищених життів, стала тим кроком назустріч свободі, без якого в Центрі та на Сході Європи і сьогодні зникали б люди, чинили б репресії та тортури, не було ані свободи слова, ані слова “свобода” взагалі.

І хоч Україна, яка відновила незалежність 1991 року, досі торує свій шлях до демократії, знову і знову проходить через утиски прав і свобод, корупцію та владне свавілля, українці залишаються міцним і надійним форпостом в обороні європейської свободи. Далі на Схід — відновлюється тоталітаризм. Війна із ним виснажлива, вона забрала вже сотню життів на ЄвроМайдані у Києві, вона забрала вже тисячі життів у новітній оборонній війні з Росією. Тому Україна вірить у те, що світ не залишить на самоті хоробрих і відданих людей, не мовчатиме про російські злочини проти вільної країни. Адже наше послання світові — свобода. І ми її захистимо.

*Володимир В'ятрович,
історик, Голова Українського
інституту національної пам'яті*

ГОЛОВНІ ПИТАННЯ ПРО ГОЛОДОМОР

ЩО?

Голодомор — означає масове вбивство голодом. Цим словом українці називають національну катастрофу 1932 – 1933 років, яка забрала життя мільйонів людей. Голод тих років не був наслідком стихійного лиха, посухи чи неврожаю. Це результат зумисної політики комуністичного режиму, який організував для українців життєві умови, що вели до фізичного знищення. Така політика — злочин проти людяності, який відповідає Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 року.

ЧОМУ?

Після Жовтневого перевороту 1917 року комуністи зуміли захопити владу на більшості території колишньої Російської імперії. Зокрема, окупували демократичну Українську Народну Республіку — незалежну українську державу. Цьому передувало кілька років збройної боротьби. Для того аби втриматися в Україні, комуністи змушені були піти на створення квазі-держави (Української Соціалістичної Радянської Республіки), а також на поступки українському національному рухові у сфері культури. Ці можливості українці використали сповна — у 1920-х роках в Україні відбувається стрімкий розвиток модерної культури, що орієнтується на європейські зразки, створюється національна система освіти, обґрунтовується бачення України як автономного економічного організму. З кінця 1920-х зміцнілий комуністичний режим в Радянському Союзі пішов у наступ проти цих здобутків. Сталін ставить за мету створення

КАРТА УКРАЇНИ,
ПРЕЗЕНТОВАНА НА
ПАРИЗЬКІЙ МИРНІЙ
КОНФЕРЕНЦІЇ 1919 Р.

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ,
УКРАЇНСЬКИЙ
ПИСЬМЕННИК, У 1920-
ИХ РОКАХ ВИСУНУВ
ГАСЛО «ГЕТЬ ВІД
МОСКВИ». У 1933 РОЦІ
ВЧИНИВ САМОГУБСТВО
НА ЗНАК ПРОТЕСТУ
ПРОТИ ПОЛІТИКИ
СТАЛІНСЬКОГО РЕЖИМУ
В УКРАЇНІ.

потужного військово-промислового комплексу та технічно оснащеної армії, щоб комуністична держава могла домінувати на міжнародній арені й була готова до «світової революції» та війни. Для цього знищує політичну опозицію всередині країни та створює потужний репресивний апарат. В Україні, яка мала досвід власної державності у 1917–1921 роках, комуністичний режим наразився на найбільший опір. Тут була потужна національна еліта й економічно незалежне та національно свідоме селянство. Влада на чолі з Йосипом Сталіним сприймає спротив українців як реальну загрозу існуванню СРСР. Для її усунення обрано жажливий інструмент – убивство голодом.

**ЗАГАЛОМ В
УКРАЇНІ ЛІКВІ-
ДУВАЛИ ПОНАД
352 ТИС. «РОЗ-
КУРКУЛЕНИХ»
ГОСПОДАРСТВ.
ТОБТО, КОМУ-
НІСТИЧНИЙ
РЕЖИМ ПОГРА-
БУВАВ БЛИЗЬКО
1,5 МЛН ОСІБ.**

ЯК?

Механізм, який призвів до Голодомору, був запущений ще наприкінці 1920-х років із Москви тодішніми лідерами комуністичної партії на чолі зі Сталіним.

У січні 1928 року режим запроваджує примусові хлібозаготівлі. Держава примусово забирає в селян значну частину або й усе вирощене зерно за значно заниженими цінами. Водночас розпочинається знищення заможних селянських господарств, які режим обізвав "куркульськими". У "куркулів" конфісковують майно, землю. Їх і їхні родини виселяють за межі населених пунктів, а значну частину депортують на Схід та Північ Радянського Союзу.

ВИГНАННЯ «КУРКУЛІВ»
ІЗ ХАТИ. ФОТО
М. ЖЕЛІЗНЯКА.
ДОННЕЧЧИНА, ПОЧАТОК
1930-ИХ РОКІВ

**«В НЕДІЛЮ ВВЕЧЕРІ ВОНА
НАРОДИЛА ДВОЄ ДІВЧАТОК,
А В ЧЕТВЕР ПРИЙШЛИ З ХАТИ
ВИКИДАТИ І ОТИХ ДІТОК
ЗАБРАЛИ НА СНІГ ВИКИДАЛИ Й
СКАЗАЛИ, ЩО З ХАТИ НЕ МАЄШ
ПРАВА НІЧОГО ВЗЯТИ. А ВОНА
ПЛАЧЕ, ТЕ МАЛЕСЕНЬКЕ СТОЇТЬ
КОЛО НЕЇ, А ТИХ ДВОЄ КУДИ? НУ,
ТО ЇЙ СКАЗАЛИ — ВІЗЬМИ СВОЇ
ПОДУШКИ. ТО ВОНА ВИНЕСЛА,
ПОМОГЛИ ВИНЕСТИ, НА СНІГУ
ПОКЛАЛИ, Й ВОНА ПОКЛАЛА
ТИХ ДІТОК. СКАЗАЛИ СВОЇЙ
СІЛЬРАДІ, НЕМАЄ ПРАВА НІХТО В
ХАТУ ПУСТИТИ»**

СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦЯ КОМІСІЇ
КОНГРЕСУ США, ІНТЕРВ'Ю SW73

«МЕНЕ ЯК ЗААРЕШТУВАЛИ, ЗАГАЛОМ ТРИМАЛИ МАЙЖЕ РІК... МЕНІ ПРИШИЛИ, ЩО Я БУВ ЧЛЕНОМ ТАКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ – УВО (УКРАЇНЬСЬКА ВІЙСЬКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ), ПОТІМ ПОВ (ПОЛЬСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВА). ТОМУ ЩО ВИКЛАДАВ В УКРАЇНЬСЬКОМУ ІНСТИТУТІ І ТУТ БУВ ПОЛЬСЬКИЙ ПОРУЧ... ПОТІМ КАЗАЛИ, ЩО Я БУВ ОФІЦЕРОМ. Я КАЖУ, ЯК Я МІГ БУТИ ОФІЦЕРОМ, Я ТАКОГО РОКУ НАРОДЖЕННЯ, Я БУВ ХЛОПЧИКОМ».

СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦЯ КОМІСІЇ
КОНГРЕСУ США, ІНТЕРВ'Ю LH 57

1929 року комуністи розпочинають суцільну колективізацію. Незалежні приватні фермерські господарства примусово об'єднують у державні колективні — «колгоспи». У них селяни не мають права розпоряджатися результатами власної праці.

Насильницька колективізація викликає масові протести і повстання. Упродовж 1930 року в Україні відбулося понад 4000 масових виступів. У них, за оцінками істориків, взяло участь біля 1,2 млн. селян. Спротив жорстоко придушували, і до жовтня 1931 року колективізованими — фактично державними — стали 68% селянських господарств та 72% орної землі.

КОНФІСКАЦІЯ ХУДОБИ
ДЛЯ КОЛГОСПУ.
ФОТО М. ЖЕЛІЗНЯКА,
ДОННЕЧЧИНА, ПОЧАТОК
1930-ИХ РОКІВ.

Паралельно комуністичний режим посилює тиск на українських інтелектуалів. Упродовж 1929–1933 років радянські каральні органи фабрикують низку кримінальних справ — ув'язнено понад 30 000 осіб.

1932, 7 серпня — виходить постанова про «охорону соціалістичної власності». У народі її називали «законом про 5 колосків»: кілька рослин, зірваних на колгоспному полі після збору врожаю, могли стати причиною для кількालітнього ув'язнення.

Після грабіжницьких державних хлібозаготівель 1931 року в колгоспах і одноосібних господарствах із зібраного збіжжя не залишилося майже нічого. Навесні 1932 року від голоду загинуло понад 100 тис. українців. Масову загибель людей можна було зупинити. Потрібно було переглянути надмірні плани хлібозаготівель, оголосити охоплені голодом райони зонами гуманітарного лиха й надати їм допомогу.

Але комуністичний режим навпаки, взявся до «остаточного вирішення» українського питання.

1932, липень — Україні нав'язують свідомо нереальні для виконання плани із хлібозаготівель.

ЧЕКІСТИ ІЗ
КОНФІСКОВАНИМ
У СЕЛЯХ ЗЕРНОМ,
ХЕРСОНЩИНА, 1932 Р.

«ДВІ ЖІНКИ ВЕСНОЮ ПІШЛИ В ПОЛЕ, ПОЗБИРАЛИ ПОЧОРНІЛІ КОЛОСКИ ПІСЛЯ ЗИМИ, ПІД СНІГОМ У ВОДІ. КОЛОСКИ ТІ ПШЕНИЦІ ПОЧОРНІЛИ, ВОНИ ЇХ ПОЗБИРАЛИ, А ЇХ ПО ДОРОЗІ ЗУПИНИЛИ Й ЗАСЛАЛИ НА 10 РОКІВ В СИБІР»

СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦЯ КОМІСІЇ
КОНГРЕСУ США, ІНТЕРВ'Ю LH 36

1932, жовтень – в Україну з Москви приїжджає спеціальна комісія із хлібозаготівель на чолі з керівником уряду Радянського Союзу В'ячеславом Молотовим. Її завдання — посилити репресії та збільшити вилучення зерна в українських селян.

1932, 18 листопада – в Україні запроваджуються натуральні штрафи. У господарствах, що «заборгували» за нереальними планами хлібозаготівель, конфісковують усе продовольство й худобу.

“БУКСИРНА БРИГАДА”
ІЗ КОНФІСКОВАНИМ
ЗЕРНОМ. ФОТО
М.ЖЕЛІЗНЯКА,
ДОНЕЧЧИНА,1932 РІК

Того ж місяця влада організовує спеціальні загони для пошуку й конфіскації зерна, інших продуктів, худоби у приватних обійстях. До кампанії залучають увесь особовий склад міліції, органів держбезпеки та місцевих членів комуністичної партії і комсомолу.

**«ШУКАЛИ ХЛІБ “АКТИВІСТИ.”
ТО БУЛА КОМУНІСТАМИ
ЗОРГАНІЗОВАНА БРИГАДА,
ТА БРИГАДА НОСИЛА ПАЛКИ.
ПО САДИБІ ХОДЯТЬ, ПАЛКОЮ
ШИРЯЮТЬ І МОЛОТКОМ Б’ЮТЬ:
ЧИ НЕ ЗАКОПАВ БУВ ДЕ ХЛІБА.
А ЯК ЗНАЙШЛИ, ТО ЗРАЗУ Ж НА
ВИСЕЛКУ, ЩО ВІН ЗАХОВАВ СОБІ
ХЛІБА»**

СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦЯ КОМІСІЇ
КОНГРЕСУ США, ІНТЕРВ'Ю LH52

**«В 1932 РОЦІ, ЗИМОЮ,
В ЛИСТОПАДІ Й ГРУДНІ
МІСЯЦІ, ЗАБРАЛИ ВСЕ ЗЕРНО,
КАРТОПЛЮ, ВСЕ ЗАБРАЛИ
ВКЛЮЧНО З КВАСОЛЕЮ, І ВСЕ,
ЩО БУЛО НА ГОРИЩІ, ЯКІ ДРІБНІ
СУШЕНІ ГРУШІ, ЯБЛУКА, ВИШНІ»**

СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦЯ КОМІСІЇ
КОНГРЕСУ США, ІНТЕРВ'Ю LH63

Запроваджується режим «чорних дощок». Занесення села чи району на «чорну дошку» означало їх цілковиту воєнізовану блокаду, проведення спеціальних репресивних заходів, що часто було рівнозначним смертному вироку жителям.

1932, кінець листопада – радянські спецоргани розробляють спеціальну таємну операцію зі знешкодження всіх, хто міг би чинити опір повному вилученню хліба. Операція охоплює 243 райони України.

1932, початок грудня — розпочинається другий етап вбивства голодом. Комуністичний режим звинувачує українців у саботажі хлібозаготівель та підготовці повстання. Для посилення хлібозаготівель із Москви приїжджають чільні радянські функціонери — Лазар Каганович та Павел Постишев.

КОНФІСКАЦІЯ
ЗЕРНА У СЕЛЯН.
ФОТО М.ЖЕЛІЗНЯКА,
ДОНЕЧЧИНА, ПОЧАТОК
1930-ИХ РОКІВ.

«...І ХОДИЛИ ЦІ БРИГАДИ ДО КОЛГОСПНИКІВ І ДО ІНДИВІДУАЛЬНИКІВ, І ЗАБИРАЛИ ВСЕ ЧИСТО, ЩО НЕ Є. ЩО ЗНАЙШЛИ – ЖМЕНЮ ПШОНА - ЗАБРАЛИ, ЩО ЗНАЙШЛИ - ЖМЕНЮ ГАРБУЗІВ - ЗАБРАЛИ. І В ПОГРЕБАХ ДЕ КАПУСТА БУЛА, БУРЯКИ КВАШЕНІ, КАРТОПЛЯ БУЛА - І ТАМ ЗАБИРАЛИ ВСЕ ДОЧИСТА»

СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦЯ КОМІСІЇ
КОНГРЕСУ США, ІНТЕРВ'Ю LН08

1932, 14 грудня — Центральний комітет комуністичної партії (більшовиків) і Рада народних комісарів (уряд) Радянського Союзу ухвалюють таємну постанову «Про хлібозаготівлю на Україні, Північному Кавказі і в Західній області». Вона передбачала, зокрема, й ліквідацію українських шкіл на Кубані та масове переслідування українських інтелектуалів. Зміст цієї ухвали вкотре підтверджує: організований штучний голод мав на меті зруйнувати українську національну ідентичність й знищити українців як націю.

1932, кінець грудня — з українських сіл, які не виконали грабіжницьких і нереальних планів хлібозаготівель, вивозять усі запаси зерна, навіть посівний матеріал.

СПЕЦІАЛЬНИЙ ЗАГІН
НА ЧОЛІ ІЗ ЧЕКІСТАМИ
ШУКАЄ СХОВАНІ
СЕЛЯНАМИ ЗАПАСИ,
МИКОЛАЇВЩИНА,
ГРУДЕНЬ 1932 РОКУ.

1933, 1 січня – виходить спеціальна постанова Центрального комітету Комуністичної партії (більшовиків) про застосування якнайжорстокіших репресій щодо кожного, хто не здасть хліб. Масові обшуки позбавляють селян останніх залишків їжі та прирікають на голодну смерть.

**У ЧЕРВНІ 1933 РОКУ В
УКРАЇНІ ПОМИРАЛО:**

ЩОДОБИ

– 34,560 ОСІБ

**ЩОГО-
ДИНИ**

– 1,440 ОСІБ

**ЩОХВИ-
ЛИНИ**

– 24 ОСОБИ

ВУЛИЦІ ТОДІШНЬОЇ
СТОЛИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ
СОЦІАЛІСТИЧНОЇ
РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ
ХАРКОВА ВЕСНОЮ
1933 РОКУ. ФОТО
А. ВІНЕРБЕРГЕРА.

**«ТІЛЬКИ ПЕРЕЇДЕШ ЗА ХАРКІВ,
ДЕ КІНЧАЄТЬСЯ УКРАЇНСЬКИЙ
КОРДОН, ТАМ ЛЮДИ ВЖЕ НЕ
МЕРЛИ З ГОЛОДУ ЗОВСІМ.
НАШІ УКРАЇНЦІ ЇХАЛИ ТУДИ,
А ТУТ ЧЕКІСТИ, ПЕРЕВІРЯЮТЬ,
ХТО ЗВІДКІЛЯ, І ПОЧИНАЮТЬ
ЗАБИРАТИ ТО ДО СИБІРУ, АБО
ПОЧИНАЄТЬСЯ БІЙКА НА
КОРДОНІ. БО НЕ ПУСКАЮТЬ
ЗА КОРДОН. БАЧИТЕ, НІБИ
ОДНА ДЕРЖАВА, АЛЕ НЕ
ВИПУСКАЮТЬ.»**

1933, 22 січня — директивою Йосифа Сталіна заборонено виїзд селян з охоплених голодом територій — України і Кубані — в інші місцевості Радянського Союзу. Тільки за перші півтора місяця дії цієї директиви затримують майже 220 тис. селян. Із них понад 186 тис. силоміць повертають додому, де вони приречені на голодну смерть.

1933, червень — смертність з голоду в Україні досягає апогею: у червні, за оцінками демографів, в Україні померло понад 1 млн осіб.

СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦЯ КОМІСІЇ
КОНГРЕСУ США, ІНТЕРВ'Ю SW10

1933, серпень — Політбюром Центрального Комітету Комуністичної партії (більшовиків) прийнято рішення про створення Всесоюзного переселенського комітету й переселення у вимерлі з голоду села України колгоспників із російських областей і Білорусі. До кінця 1933 року було переселено понад 100 тис. осіб.

«НА ПОЛТАВЩИНІ, НЕДАЛЕКО ВІД КИЄВА, ТАКОЖ БУЛИ СЕЛА, ЩО ВИМЕРЛИ ВСІ, І ПОСЛАЛИ ТУДИ РОСІЯН НА МІСЦЕ. НЕ УКРАЇНЦІВ ПЕРЕСЕЛЯЛИ ТАМ ІЗ ІНШИХ МІСЦЬ, А ПРИСИЛАЛИ НАСТОЯЩИХ РОСІЯН»

СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦЯ КОМІСІЇ
КОНГРЕСУ США, ІНТЕРВ'Ю SW01-SW02

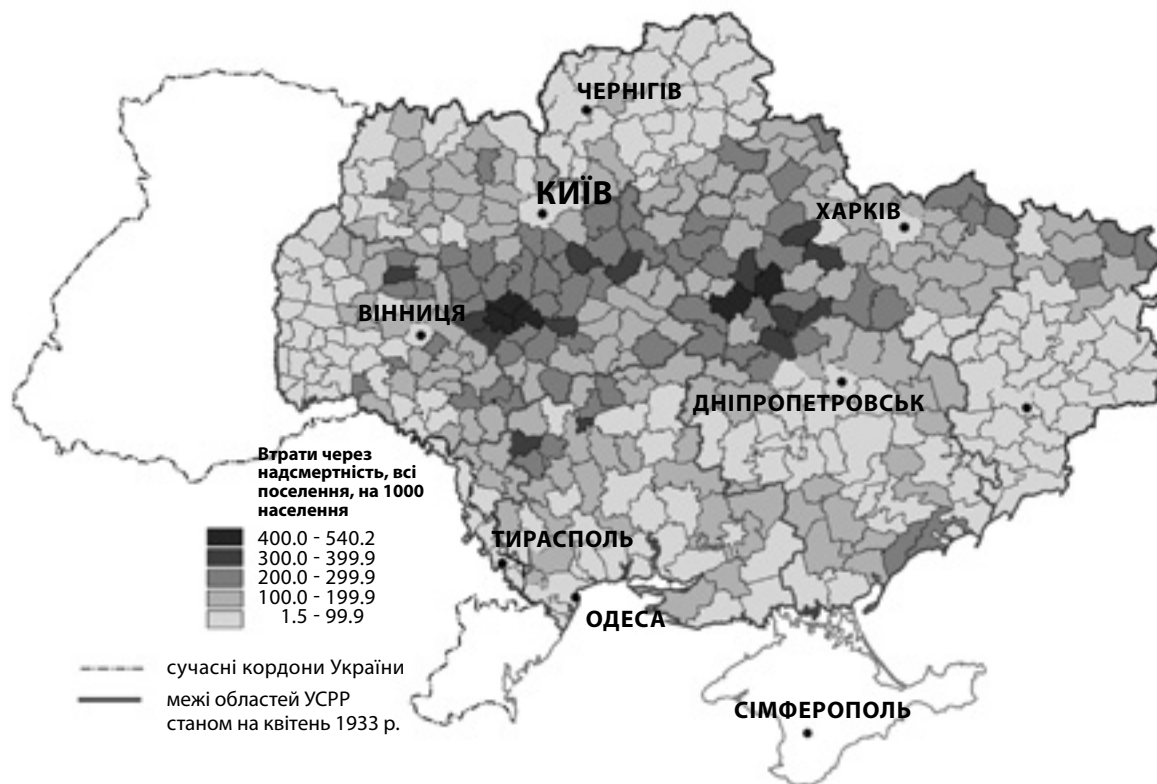
СЕЛО У ХАРКІВСЬКІЙ
ОБЛАСТІ ВЛІТКУ
1933 РОКУ. ФОТО
А. ВІНЕРБЕРГЕРА.

1933 – комуністичний режим розгортає масові політичні репресії за звинуваченнями в “українському націоналізмі”. Їх розмах співмірний з масштабами з Великого терору 1937—1938 років. За офіційними даними, в Україні 1933-го було арештовано понад 124 тисячі осіб, що більше, ніж у 1938-му. Тодішній комуністичний керівник республіки Павел Постишев заявляв, що 1933 рік став «роком розгрому націоналістичної контрреволюції»

НАСЛІДКИ ГЕНОЦИДУ

Страшні обставини злочину та зумисна політика приховування його наслідків унеможливають встановлення точної кількості вбитих голодом невинних людей у 1932-1933 роках і вичерпного поіменного списку жертв. В Інституті демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України ім. Михайла Птухи підраховали, **що втрати населення України внаслідок Голодомору становлять 4,5 млн. осіб. Зокрема, 3,9 млн. осіб через надмірну смертність і 0,6 млн — ненародженими.**

НАДСМЕРТНІСТЬ В УКРАЇНІ У 1933 РОЦІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ІНСТИТУТУ ДЕМОГРАФІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НАН УКРАЇНИ ІМ. МИХАЙЛА ПТУХИ)

ДІВЧИНКА ІЗ ОПУХЛИМИ З ГОЛОДУ КОЛІНАМИ У ХАРКОВІ ВЛІТКУ 1933 РОКУ. ФОТО А. ВІНЕРБЕРГЕРА.

Жахом Голодомору була надзвичайно висока смертність серед дітей. У багатьох районах України у вересні 1933 року за шкільні парти не сіли близько 2/3 учнів.

Голод став зброєю масового знищення українців, на довгі десятиліття порушив їх природний генетичний фонд, призвів до морально-психологічних змін у суспільній свідомості. Був зруйнований традиційний український устрій життя.

Внаслідок Голодомору українське суспільство, стало і значною мірою досі залишається травмованим, постгеноцидним. Десятки мільйонів людей, які пережили Голодомор, пройшли через невимовні страждання і просто не могли відкинути цього досвіду. Їхній опір було зламано, а страх повторення Голодомору залишався на довгі десятиліття та призвів до втрати впевненості й ініціативності. На свідомому та підсвідомому рівні травма Голодомору передавалася від батьків до дітей.

ОКОЛИЦЯ ХАРКОВА,
ЛІТО 1933 РОКУ. ФОТО
А. ВІНЕРБЕРГЕРА.

Тим не менш, комуністичний режим не зміг остаточно перетворити українців на homo sovieticus. Боротьба українців за свободу тривала й після Катастрофи 1932-1933 і врешті 24 серпня 1991 року парламент України відновив державну незалежність. А на референдумі 90% громадян України підтримали це рішення.

ЛЮДИ ПРАВДИ

З 1933 року сталінський режим створив систему приховування правди про свій злочин і блокував будь-яку інформацію про катастрофічну ситуацію в Україні.

Режиму Сталіна вдалося завдяки страху перед репресіями майже повністю вилучити пам'ять про Голодомор із публічного простору в Радянському Союзі. Небезпечним було не тільки писати про нього в пресі, листах до партійних «вождів» або ж родичам за кордон, але навіть у приватних щоденниках. Будь-який необережний запис міг зруйнувати життя, вилитися в десятиліття таборів ГУЛАГу.

Однак, попри всі небезпеки, у найважчі часи були люди, що відчуючи свою відповідальність перед наступними поколіннями, не могли замовчати цей злочин і намагалися зберегти і розповісти правду, як-от учителька Олександра Радченко, селянин Нестор Білоус, чи фотоаматор Марко Желізняк.

ОЛЕКСАНДРА РАДЧЕНКО, УЧИТЕЛЬКА З ХАРКОВА. НАПРИКІНЦІ 1945-ГО ОТРИМАЛА ВИРОК — 10 РОКІВ ГУЛАГУ ЗА ТЕ, ЩО ВЕЛА ЩОДЕННИК ПРО ГОЛОДОМОР. «ЩОДЕННИК Я ПРИСВЯТИЛА СВОЇМ ДІТЯМ, ЩОБ ВОНИ ЛІТ ЗА 20 ПРОЧИТАЛИ Й ПОБАЧИЛИ, ЯК СТРАЖДАВ І СТОГНАВ НАРОД, ЯКИЙ БУВ ЖАХЛИВИЙ ГОЛОД»

МАРКО ЖЕЛІЗНЯК, СЕЛЯНИН-ФОТОАМАТОР ІЗ ДОНЕЧЧИНИ. ЙОГО КАМЕРА ЗАФІКСУВАЛА РОЗКУРКУЛЕННЯ ТА ВІДБИРАННЯ ХЛІБА. ЗБЕРІГШИ ЗНІМКИ, ЛИШЕ ПІСЛЯ СМЕРТІ СТАЛІНА НАПИСАВ КОМЕНТАРІ ДО НИХ. «ЗДОБУТКИ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ», — ПІДПИС НА ЗВОРОТІ ФОТО ЗИМИ 1933-1934 РОКІВ, ДЕ ШКОЛЯРІ ЗБИРАЮТЬ НА ПОЛІ МЕРЗЛУ КАРТОПЛЮ.

НЕСТОР БІЛОУС, СЕЛЯНИН ІЗ ХАРКІВЩИНИ. НЕ ПОЛИШАВ РОБИТИ ЗАПИСИ У ЩОДЕННИКУ І В ГОЛОДНІ РОКИ, ЗА ЩО ОТРИМАВ 6 РОКІВ ТАБОРІВ ЗА «КОНТРЕВОЛЮЦІЙНІ ДУМКИ ТА ПІДРИВ КОЛГОСПНОГО ЛАДУ». ОДИН ІЗ ЗАПИСІВ: «8 ТРАВНЯ 1933 РОКУ. ПОЧАЛАСЯ ТЕПЛА ПОГОДА І СХОДЯТЬ ВСІ ПОСІВИ... КОЛГОСПИ СІЮТЬ... ЛЮДИ МРУТЬ З ГОЛОДУ...»

Сталінський режим у ситуації, коли мільйони українців помирали з голоду, відмовився від зовнішньої допомоги. Керівництво СРСР свідомо дезорієнтувало світову громадськість. Тим не менш, деякі західні журналісти, які побували за залізною завісою тоталітаризму, публікували репортажі про злочин, доносили світові про те, що там діється насправді.

Британський журналіст Малколм Магґерідж у березні 1933-го здійснює поїздку в Україну й надсилає свої статті про те, що там діється, до "The Manchester Guardian". Завдяки його репортажам Велика Британія дізнається про геноцид.

МАЛКОЛМ МАГґЕРІДЖ: «ГОЛОД – ЦЕ СЛОВО, ЯКЕ Я ЧУВ СКРІЗЬ. СЕЛЯНИ БЛАГАЛИ ПЕРЕВЕЗТИ ЇХ БОДАЙ НА ОДНУ СТАНЦІЮ, ПОДЕКОЛИ ЇХНІ ТІЛА ОПУХАЛИ ВІД БРАКУ ХАРЧІВ І ЦЕ БУЛО ЖАХЛИВЕ ВИДОВИЩЕ».

Тоді ж репортажі британського журналіста Гарета Джонса про Голодомор в Україні виходили у Великій Британії, США, Німеччині.

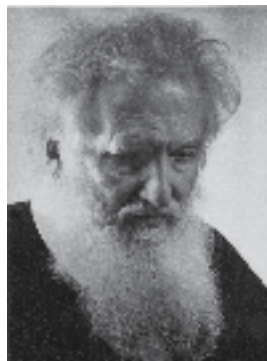
ГАРЕТ ДЖОНС: «У КОЖНОМУ СЕЛІ Я ОТРИМУВАВ ОДНАКОВУ ІНФОРМАЦІЮ, ЩО БАГАТО ЛЮДЕЙ ПОМИРАЮТЬ ВІД ГОЛОДУ І ЩО ЧЕТВЕРТА-П'ЯТА ЧАСТИНА ХУДОБИ ЗАГИНУЛА. ОДНА ЧАСТО ПОВТОРЮВАНА ФРАЗА ІЗ СУМНОЮ МОНОТОННІСТЮ ЛУНАЛА В МОЄМУ МОЗКУ. «ВСІ – ОПУХЛІ ВІД ГОЛОДУ, І ОДНЕ СЛОВО ВБИВАЛОСЯ У МОЮ ПАМ'ЯТЬ У КОЖНІЙ РОЗМОВІ. ЦЕ СЛОВО БУЛО "ГОЛОД": НІКОЛИ НЕ ЗАБУДУ ОПУХЛІ ЖИВОТИ ДІТЕЙ У ХАТАХ, У ЯКИХ МЕНІ ПРИЙШЛОСЯ ЗАНОЧУВАТИ».

Вільям Генрі Чемберлін, американський журналіст та історик, зумів відвідати Україну у жовтні 1933-го. Наступного року, оприлюднив факти про Голодомор у книзі "Залізна доба Росії".

ВІЛЬЯМ ГЕНРІ ЧЕМБЕРЛІН "НЕ БУЛО В ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА КАТАСТРОФИ ТАКИХ ВЕЛИЧЕЗНИХ РОЗМІРІВ, ЯКА ПРИВЕРНУЛА Б НАСТІЛЬКИ МАЛУ УВАГУ СВІТУ"

Населення Західної України, яка на той час перебувала у складі Польщі, не залишилося байдужим до горя українців по той бік Збруча. Одним із найпотужніших був голос Української греко-католицької церкви і її глави митрополита Андрея Шептицького. 24 липня 1933 року він проголошує відозву «Україна в передсмертних судорогах».

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ. У ПОСЛАННІ "УКРАЇНА В ПЕРЕДСМЕРТНИХ СУДОРОГАХ" УГКЦ ЗАКЛИКАЛА ХРИСТІЯН ВСЬОГО СВІТУ ПОШИРЮВАТИ ПРАВДУ ПРО ГОЛОДОМОР І НАДАВАТИ ДОПОМОГУ: «УСІ РАДІОСТАНЦІЇ ПРОСИМО РОЗНЕСТИ НАШ ГОЛОС ЦІЛОМУ СВІТОВІ: МОЖЕ ДІЙДЕ ВІН І ДО УБОГИХ ХАТИН КОНАЮЧИХ З ГОЛОДУ СЕЛЯН».

25 липня 1933 року 35 громадських організацій і партій у Львові об'єдналися в Український громадський комітет рятунку України. Він став координатором допомоги жертвам штучного голоду та поширення інформації про цей злочин комуністичного режиму.

МІЛЕНА РУДНИЦЬКА, УКРАЇНКА-ДЕПУТАТКА ПОЛЬСЬКОГО СЕЙМУ, ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО КОМІТЕТУ РЯТУНКУ УКРАЇНИ ДОМОГЛАСЯ, ЩОБ СПРАВУ ГОЛОДОМОРУ В УКРАЇНІ ВИНЕСЛИ НА РОЗГЛЯД ЛІГИ НАЦІЙ ТА МІЖНАРОДНОГО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА: «ВЕЛИКИЙ ГОЛОД БУВ НАЙБІЛЬШОЮ КАТАСТРОФОЮ, ЯКУ УКРАЇНА ПЕРЕЖИЛА – ЯК ЩОДО КІЛЬКОСТІ ЖЕРТВ, ТАК І ЩОДО ЛЮДСЬКИХ СТРАЖДАНЬ».

29 вересня 1933 року, завдяки зусиллям українських діячів, на засідання Ради Ліги Націй її президент Йоган Людвіг Мовінкель — прем'єр-міністр Норвегії — ініціював обговорення голоду у радянській Україні. Рада передала це питання до Міжнародного товариства Червоного Хреста. Але Москва відкинула пропоновану допомогу голодуючим людям.

ЙОГАН ЛЮДВІГ МОВІНКЕЛЬ: «ІДЕТЬСЯ ПРО ЖИТТЯ МІЛЬЙОНІВ. ТОМУ Я НЕ МІГ МОВЧАТИ».

1934 року з'явився перший художній твір про Голодомор в Україні — роман «Марія» українського письменника Уласа Самчука. «Матерям, що загинули голодною смертю на Україні в роках 1932-1933» — такою була присвята автора роману.

УЛАС САМЧУК: «МАРІЯ СТОІТЬ НАД ДИТИНОЮ І ДУМАЄ: "ВМРЕШ, ДИТИНКО. НА ШИРОКОМУ СВІТІ НЕМАЄ ВЖЕ ДЛЯ ТЕБЕ ТРОШЕЧКИ ХЛІБА... ЗОВСІМ ТРОШЕЧКИ ХЛІБА...».

Після Другої світової війни в Європі та Північній Америці опубліковані перші спогади, мемуари та наукові дослідження про Голодомор. Українці, які його пережили й після війни опинилися у країнах вільного світу, разом із західними вченими, громадськими та політичними діячами збирали свідчення, вшановували пам'ять жертв, проводили наукові дослідження, видавали матеріали.

ВІКТОР КРАВЧЕНКО, КОЛИШНІЙ РАДЯНСЬКИЙ ФУНКЦІОНЕР 1944-ГО ЗУМІВ УТЕКТИ НА ЗАХІД І В 1947 РОЦІ ВИДАВ КНИГУ "Я ОБРАВ СВОБОДУ", ЯКА СТАЛА БЕСТСЕЛЕРОМ. У НІЙ ОПИСАВ КОЛЕКТИВІЗАЦІЮ, ГОЛОДОМОР, ВЕЛИКИЙ ТЕРОР, СВІДКОМ ЯКИХ БУВ: "ЦЯ АРИФМЕТИКА ЗВІРСТВА – ТИСЯЧІ ЖЕРТВ СЬОГОДНІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЩАСТЯ НЕНАРОДЖЕНИХ ТИСЯЧ ЗАВТРА – НЕ МАЛА ЖОДНОГО СЕНСУ".

1953 року американський юрист Рафаель Лемкін, який запровадив термін "геноцид", охарактеризував Голодомор як "класичний приклад геноциду".

РАФАЕЛЬ ЛЕМКІН: "ЯКЩО Б РАДЯНСЬКУ ПРОГРАМУ ЧЕКАВ УСПІХ, КОЛИ Б ІНТЕЛІГЕНЦІЯ, СВЯЩЕНИКИ ТА СЕЛЯНИ БУЛИ Б ВИНИЩЕНІ, УКРАЇНА СТАЛА Б МЕРТВОЮ, ТАК НАЧЕ КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ БУЛО Б УБИТО. УКРАЇНА БИ ВТРАТИЛА ТУ СВОЮ ЧАСТИНУ, ЯКА, ПО-ПЕРШЕ, ПІДТРИМУЄ ТА РОЗВИВАЄ ЇЇ КУЛЬТУРУ, ЇЇ СПІЛЬНІ ІДЕЇ ТА ВІРУВАННЯ, А ПО-ДРУГЕ, СКЕРОВУЄ І ДАЄ ЇЇ ДУШУ, ЯКА РОБИТЬ ЇЇ НАЦІЄЮ, А НЕ МАСОЮ ЛЮДЕЙ!"

Визначальними ж у збереженні пам'яті про Голодомор стали заходи із відзначення його 50-х роковин 1983-го, передусім у США та Канаді, що набули міжнародного розголосу. Тоді ж у канадському місті Едмонтоні було споруджено перший пам'ятник жертвам Голодомору 1932-1933 років.

ПАМ'ЯТНИК "РОЗІРВАНИЙ КРУГ ЖИТТЯ" В ЕДМОНТОНІ. НАПИС НА НЬОМУ: "НА ЗГАДКУ ПРО МІЛЬЙОНИ, ЩО ЗАГИНУЛИ ВІД ГОЛОДУ- ГЕНОЦИДУ, ОРГАНІЗОВАНОГО В УКРАЇНІ РАДЯНСЬКИМ РЕЖИМОМ".

1984 року Конгрес США створює спеціальну Комісію з розслідування штучного голоду в Україні у складі двох сенаторів та чотирьох осіб від Палати представників. Виконавчим директором Комісії став американський історик Джеймс Мейс. Комісія, спираючись на заслухані свідчення очевидців і проведені дослідження, дійшла такого висновку: «Йосиф Сталін та його оточення вчинили акт геноциду проти українського народу в 1932–1933 роках». Звіт комісії Конгрес США схвалив 1988 року.

ДЖЕЙМС МЕЙС 1993 РОКУ ПЕРЕЇХАВ В УКРАЇНУ. КАЗАВ ПРО СЕБЕ: «МЕНІ СУДИЛАСЯ ТАКА ДОЛЯ, ЩО ВАШІ МЕРТВІ ВИБРАЛИ МЕНЕ. НЕ МОЖНА ЗАЙМАТИСЯ ІСТОРІЄЮ ГОЛОКОСТУ ТА НЕ СТАТИ ХОЧ БИ НАПІВЄВРЕЄМ, ЯК НЕ МОЖНА ЗАЙМАТИСЯ ІСТОРІЄЮ ГОЛОДОМОРУ Й НЕ СТАТИ ХОЧА Б НАПІВУКРАЇНЦЕМ».

1986 року виходить книга американського історика Роберта Конквеста «Жнива скорботи», яка привернула увагу до Голодомору західної академічної спільноти та широкої громадськості. «Суд історії не може оголосити іншого вироку радянському режимові, крім кримінальної відповідальності»

АМЕРИКАНСЬКИЙ ПРЕЗИДЕНТ ДЖОРЖ БУШ ВРУЧАЄ РОБЕРТОВІ КОНКВЕСТУ ПРЕЗИДЕНТСЬКУ МЕДАЛЬ СВОБОДИ, 2005 Р.

ПАМ'ЯТНИЙ ЗНАК ЖЕРТВАМ ГОЛОДОМОРУ НА МИХАЙЛІВСЬКІЙ ПЛОЩІ В УКРАЇНСЬКІЙ СТОЛИЦІ КИЄВІ ВСТАНОВЛЕНО 1993-ГО. ВІН СТАВ НАЙБІЛЬШ УПІЗНАВАНИМ СИМВОЛОМ ПАМ'ЯТІ ПРО ЗЛОЧИН ГЕНОЦИДУ КОМУНІСТИЧНОГО РЕЖИМУ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.

ВОЛОДИМИР МАНЯК ТА ЛІДІЯ КОВАЛЕНКО-МАНЯК.
У ПЕРЕДМОВІ ДО КНИГИ-МЕМОРІАЛУ ВОЛОДИМИР
МАНЯК НАПИСАВ: «ХАЙ ЦЯ ПІРКА КНИГА, НАРОДЖЕНА
ПІСЛЯ ДЕСЯТИЛІТЬ БЕЗМОЛВСТВА, ЛЯЖЕ ПЕРШИМ
КАМЕНЕМ У ПІДМУРОК ВСЕНАРІДНОГО ПАМ'ЯТНИКА
ТРАГІЧНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ. МИ ПРАГНЕМО
ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ВЗАГАЛІ І
ГОЛОВНОГО НОСІЯ УКРАЇНСТВА – СЕЛЯНИНА, ЗОКРЕМА.
ВІДРОДЖЕННЯ МОЖЛИВЕ ЛИШЕ ТОДІ, КОЛИ НАРОД НЕ
ВТРАТИВ СВОЮ ПАМ'ЯТЬ».

МЕМОРІАЛ ЖЕРТВАМ
ГОЛОДОМОРУ 1932 – 1933
РОКІВ У СТОЛИЦІ США
М. ВАШИНГТОНІ

1988 року за ініціативою Світового Конгресу Вільних Українців створено Міжнародну комісію юристів, яка мала дослідити свідчення про Голодомор 1932-1933 років, його причини, наслідки й винуватців. До її складу ввійшли поважні юристи найвищої кваліфікації, фахівці із міжнародного та кримінального права зі Швеції, Великої Британії, Аргентини, Бельгії, Франції, США та Канади. Члени комісії дійшли до висновку, що Голодомор 1932-1933 років був актом геноциду проти української нації. Під впливом усіх цих викриттів СРСР врешті-решт змушений був визнати факт голоду 1932 – 1933 років. Перед розпадом Радянського Союзу, у 1988 – 1989 роках, в Україні встановлено перші пам'ятники жертвам Голодомору — на Київщині та в Харкові. Першими в тоді ще радянській Україні ґрунтовно досліджувати тему Голодомору 1932 – 1933 років почали Володимир Маняк та його дружина Лідія Коваленко-Маняк. Вони із 1987-го збирають документальні джерела та свідчення більше ніж 1000 очевидців подій початку 1930-х. І у 1991-му видають книгу «33-й: Голод: Народна Книга-Меморіал».

ЗАСУДЖЕНИЙ ЗЛОЧИН

Після відновлення Україною незалежності 1991 року з'явилася можливість українським вченим досліджувати Голодомор. У 1993-му вперше на державному рівні відзначені його роковини - через 60 років після трагедії.

1998 року Указом Президента України встановлено День пам'яті жертв Голодомору — щороку в четверту суботу листопада. Цього дня українці, як тільки смеркне, запалюють у вікнах свічки — на пам'ять про всіх убитих голодом.

2003-го, в 70-ті роковини Голодомору, Верховна Рада України у своїй Постанові визнає цей злочин геноцидом українського народу. Того ж року Сенат та Палата Представників Конгресу США в резолюції №356 від 20.10.2003 р. визнала Голодомор в Україні актом терору й масового вбивства, спрямованим проти українського народу

2006 року Верховна Рада України ухвалила Закон про визнання Голодомору геноцидом українського народу. А в листопаді 2008-го в Києві споруджено Національний меморіал жертв Голодомору.

2009 року Служба безпеки України порушила кримінальну справу щодо голоду в Україні за ознаками злочину геноциду. У січні 2010-го Апеляційний суд міста Києва, розглянувши матеріали справи, визнав, що в 1932–1933 роках в Україні Йосифом Сталіним та його підручними було вчинено злочин геноциду.

2015 року у Вашингтоні відкрито пам'ятник жертвам Голодомору 1932–1933 років в Україні.

Навесні 2015 року Верховна Рада України спеціальним актом засудила комуністичний тоталітарний режим, поруч із нацистським, а наступним законом відкрила повний доступ до архівних матеріалів радянських каральних органів, аби минуле, зокрема історія Голодомору, більше ніколи не ставали об'єктом цензури та маніпуляцій.

НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ "МЕМОРІАЛ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ" СТАВ НАЙБІЛЬШ УПІЗНАВАНИМ СИМВОЛОМ ПАМ'ЯТІ КОМУНІСТИЧНОГО ГЕНОЦИДУ УКРАЇНЦІВ.

УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПАМ'ЯТІ

НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ
"МЕМОРІАЛ ЖЕРТВ
ГОЛОДОМОРУ"

АДМІНІСТРАЦІЯ
ПРЕЗИДЕНТА
УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ КРИМСЬКИЙ
МЕДІА ЦЕНТР

ГРОМАДСЬКИЙ КОМІТЕТ ІЗ
ВІШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ
ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ
'32-'33 РОКІВ